

full de càlcul

Economia del coneixement i apropiació dels béns comuns: una exploració republicana

vista prèvia >

Al llarg de la seva història, el capitalisme ha anat mutant, tot adaptant-se a, i alhora transformant, la realitat social i política que l'ha envoltat. Després de les dues guerres mundials, les forces progressistes van aconseguir embridar i regular el capitalisme perquè funcionés, mal que bé, en benefici de les classes populars; des dels anys 1980, però, ens trobem immersos en una era de canvis tecnològics profunds, que el capitalisme salvatge intenta aprofitar per imposar de nou la seva llei. Com es pot impedir que els privilegis d'uns pocs s'imposin als drets de la majoria? Com és pot garantir que els béns comuns responguin al benestar de la gent i no siguin privatitzats, tot generant desigualtat?

Marc Bosch

Polítleg, investigador i consultor en estudis urbans

@Mboschm

La gran contradicció de la geografia econòmica urbana del final del segle XX i principis del XXI té a veure amb la revitalització de les ciutats. La substitució de la indústria tradicional pels serveis avançats i les indústries culturals i cognitives d'una banda, i l'abaratiment radical dels costos de comunicació de l'altra ens havia de dur a l'apogeu del treball des de casa i l'abandonament definitiu dels centres urbans. Un passeig per les principals ciutats europees o nord-americanes ens demostra que no és així. L'activitat econòmica i social ha crescut, i amb ella els preus dels lloguers i una nova divisió social entre el que el geògraf Allen Scott (1938) anomena elit cognitiva —treballadors amb un gran capital humà que desenvolupen funcions amb una forta càrrega intel·lectual, alt valor afegit i treballant amb una gran autonomia— i la nova classe servil, formada per repartidors de menjar, cambrers, cuidadors i en definitiva totes les ocupacions destinades a fer la vida fàcil a l'elit.¹

En aquest article exploro aquests canvis econòmics, socials i urbans,

1 SCOTT, *Social economy of the metropolis*.

especialment els efectes de la concentració geogràfica d'activitat econòmica i social. En l'article, defenso que aquesta aglomeració és clau per a la creació de valor econòmic i que aquest ho fa, sobretot, en forma d'externalitats i béns comuns creats per la concentració d'interaccions.² Això planteja un problema a nivell normatiu: qui té dret a apropiarse d'aquest valor i en quines circumstàncies? Seguint la teoria jurídica de Carol Rose (1941), considero que existeix un dret del «públic no-organitzat» a gaudir d'aquests béns per davant dels interessos privats.³ Així, fent una analogia amb el pensament de Henry George, en el marc de l'economia del coneixement aquests béns comuns i externalitats actuen com els recursos naturals actuaven en l'economia del segle XIX descrita per George, on la seva apropiació i concentració en mans d'uns pocs reforça la creació de desigualtats socials.⁴ Per això, defenso la necessitat de trobar mecanismes per a garantir l'accés de tothom a aquests recursos i per a compensar

2 BATHOLT, MALMBERG, i MASKELL, «Clusters and knowledge»; SCOTT, *The constitution of the city*.

3 ROSE, «The comedy of the commons».

4 GEORGE, *Progress and poverty*.

la societat quan se'n fa un ús amb ànim de lucre privat, especialment quan genera externalitats negatives que repercuteixen en la resta de la població d'una ciutat o que exclou altres persones del seu ús. Aquesta compensació aniria orientada a corregir les desigualtats socials dins dels sistemes urbans i entre territoris urbans i no urbans. En l'article ens centrarem en el primer tipus de desigualtats.

Nova economia: noves ciutats i nous territoris

Scott explica com les diferents transformacions del capitalisme van associades a formes urbanes diferents.⁵ Per exemple, l'economia industrial del segle XIX ens va donar Manchester, amb centres urbans plens de fàbriques i grans suburbis on s'apilava la classe obrera. Les grans ciutats del que avui es coneix com el «rust belt» [cinturó de l'òxid] són filles del capitalisme fordista i han declinat amb ell —pensem en Detroit als EUA. En aquestes ciutats, els centres queden reduïts al

5 SCOTT, *Social economy of the metropolis*.

L'economia cultural-cognitiva ens ha donat ciutats on els centres es revitalitzen econòmicament, antics barris de classe treballadora es gentrifiquen i, en general, es tendeix a una major barreja d'usos

Districte Central de Negocis, mentre que l'activitat econòmica productiva i d'oci —fàbriques, centres comercials, cinemes...— i les zones residencials —urbanitzacions clarament segregades per classe— es traslladaven a suburbis interminables. Finalment, l'economia cultural-cognitiva o del coneixement ens ha donat Los Angeles o Singapur, on els centres es revitalitzen econòmicament, antics barris de classe treballadora es gentrifiquen i, en general, es tendeix a una major barreja d'usos. A nivell social, veiem com la dicotomia entre el treball de coll blau i coll blanc canvia per a convertir-se en una estructura social molt —més— dividida entre una elit del coneixement i una classe que presta serveis bàsics al primer grup o als seus negocis, coincidint a grans trets amb el que hom anomena «precaritat» i moltes vegades tan capaç a nivell de coneixements com la mateixa elit.⁶

Val a dir que aquest procés no és ni automàtic ni aïllat del seu context, tant geogràfic com polític —és evident que les ciutats no s'arrasen i es construeixen de bell nou amb

cada canvi de paradigma econòmic—, sinó que es construeixen formes híbrides on economia i ciutat s'influencien mútuament en allò que Scott anomena el nexa del sòl urbà.⁷ Segons Scott i el geògraf urbà Michael Storper, «aquest fenomen emergeix com l'expressió extensiva de l'aglomeració i [...] està conformat pel comportament d'empreses buscant espais de producció i famílies buscant llars. Aquests comportaments estan estructurats, típicament, per mecanismes de mercat que generen preus del sòl i n'arbitren els usos i que sostenen patrons concrets d'assignació d'espais».⁸

D'altra banda, la concentració d'activitat econòmica a les ciutats «buidia» les zones més enllà de les metròpolis. Autors tan diferents com l'economista John Friedman, la sociòloga Saskia Sassen (1947) o el sociòleg Manuel Castells (1942) assenyalen que les distàncies físiques s'escurcen —o desapareixen— i la geografia mundial es converteix en un espai de fluxos d'informació, capital, béns

i persones entre les grans ciutats.⁹ L'economista i geògraf Hans Westlund ho porta un pas més enllà i apunta que l'espai rural, tal com el coneixem, pot desaparèixer i convertir-se en un buit entre ciutats-regió formades per nuclis urbans i àrees periurbanes convertides en prestadors de serveis pels habitants de les metròpolis.¹⁰ Sense fer un diagnòstic tan apocalíptic, és cert que de moment la producció industrial tradicional perd força, especialment a nivell europeu i nord-americà, i l'economia que pot crear més valor afegit es concentra a les ciutats. En els següents paràgrafs presento com i per què aquesta economia és dependent de les grans aglomeracions de persones i activitat.

Aglomeració, externalitats i béns comuns: creació i apropiació de valor en l'economia del coneixement

Tornem a la paradoxa que apuntava al principi: per què el retorn als centres urbans quan la producció de serveis i

9 FRIEDMANN, «The world city hypothesis»; SASSEN, *The global city*; CASTELLS, *The rise of the network society*; TAYLOR i DERUDDER, *World City network*; SCOTT, *Social economy of the metropolis*.

10 WESTLUND, «Urban-rural relations in the post-urban world».

6 STANDING. *The precariat*.

7 SCOTT, *The urban land nexus and the state*.

8 SCOTT i STORPER, «The nature of cities», [traducció de l'autor, ídem totes les posteriors].

L'espai rural, tal com el coneixem, pot desaparèixer i convertir-se en un buit entre ciutats-regió formades per nuclis urbans i àrees periurbanes convertides en prestadors de serveis pels habitants de les metròpolis

béns d'alt contingut cognitiu està cada cop menys lligada al lloc físic? Especialment, l'economia cultural-cognitiva necessita la proximitat física per a funcionar i alhora promoure's entre els seus participants. La innovació depèn tant de la capacitat d'atraure idees de l'exterior com dels contactes i relacions de l'entorn immediat.¹¹ Aquestes relacions i intercanvis, doncs, es converteixen en un recurs obert per al funcionament d'aquestes indústries que crea la comunitat en pes sense una organització formal, dit d'una altra manera, béns comuns.

Quan parlem de béns comuns, ens cal començar per la definició economicista que en va fer Garrett Hardin (1915-2003): béns oberts a qualsevol consumidor, però que poden ser esgotats si hom en consumeix en excés. L'autor partia de l'exemple dels camps de pastura comunals, que interpretava que quan no es dividien en parcel·les, cada pastor tindria l'incentiu de fer pasturar el seu ramat més enllà del que li correspondria i, així, acabaria

inevitablement esgotat.¹² Malgrat aquesta interpretació, l'anàlisi empíric d'Elinor Ostrom demostra que no té per què ser així: una comunitat pot gestionar amb èxit un comú, fins i tot sense una autoritat central, si crea un sistema de gestió reconegut per tots els seus membres.¹³ Amb tot, l'estudi «tradicional» dels béns comuns es circumscriu a comunitats petites, sovint de caire rural. Què passa a la ciutat, on les comunitats són més grans i les relacions menys properes? Més enllà de petites comunitats a nivell de barri o, fins i tot, d'illa de cases que gestionen recursos com un hort urbà o una cooperativa d'habitatge,¹⁴ la literatura sobre comuns urbans defensa que un grup gran i no-organitzat format per persones que no es coneixen entre elles pot crear béns comuns.¹⁵ Malgrat això, aquesta mateixa literatura tendeix a assenyalar que la ciutadania pot crear béns comuns però no protegir-los sense

una autoritat central que pugui organitzar els potencials usuaris.¹⁶ Això implica una decisió política sobre qui té i qui no té dret a fer-ne ús, i de quina manera. Abans d'afrontar-la, faré un breu resum sobre les formes que prenen aquests béns comuns i el rol que prenen en l'economia urbana postfordista.

Allen Scott reconeix diversos tipus de béns comuns a nivell urbà: externalitats positives derivades del nombre i intensitat de relacions; béns públics produïts pel govern; i béns mixtos, de titularitat privada però sense barreres pel seu ús.¹⁷ Del primer, ja n'hem parlat abans: xarxes de relacions, coneixences, idees que neixen de la conversa... També formen part d'aquest grup la possibilitat de trobar una força de treball preparada i patrimoni immaterial, com són les pràctiques compartides o les tradicions i corrents artístics.¹⁸ El segon i tercer tipus també són interessants pel cas que ens ocu-

11 BOSCHMA, «Proximity and innovation»; BATHOLT, MALMBERG i MASKELL, «Clusters and knowledge».

12 HARDIN, «The tragedy of the commons».

13 OSTROM, *Governing the commons*.

14 EIZENBERG, «Actually existing commons»; NOTERMAN, «Beyond tragedy».

15 HURON, «Working with strangers in saturated space».

16 OSTROM, *Governing the commons*; FOSTER, «Collective action and the urban commons».

17 SCOTT, *The constitution of the city*.

18 KLOOSTERMAN, «The urban commons and cultural industries».

Els béns comuns i les externalitats, a l'economia cognitiva, prenen el paper que la terra i els recursos naturals jugaven a l'economia industrial

pa. La literatura sobre indústries culturals reconeix un rol a l'espai físic on es desenvolupa l'activitat creativa i defensa que determinats tipus d'espai urbà són més propicis a aquesta activitat econòmica que d'altres.¹⁹ Aquesta proclivitat ve tant de les característiques de l'espai en si com de les activitats que s'hi generen, de tal manera que tornem a trobar un impacte de l'acció col·lectiva, encara que sigui no-organitzada.

Ja hem parlat prou de com es creen aquests béns; la pregunta és, com es consumeixen? Evidentment, la pròpia indústria del coneixement és una gran consumidora, alhora que productora, d'aquestes externalitats, d'on treu idees per a millorar els seus productes i ser més eficient. Alhora, però, hi ha una sèrie de sectors econòmics que també en treuen profit: restaurants i establiments similars, comerços, espais d'entreteniment i, especialment immobiliàries. Tots aquests sectors treuen profit del valor generat de manera autònoma per altres actors del sistema. Fent una comparació

amb la filosofia de Henry George,²⁰ els béns comuns i les externalitats prenen, a l'economia cognitiva, el paper que la terra i els recursos naturals jugaven a l'economia industrial. De la mateixa manera, l'acumulació d'aquests recursos planteja uns reptes normatius molt similars als que va plantejar aquest autor sobre la possessió de la terra: desigualtats i externalitats negatives.

Qüestions normatives

Hem assenyalat que hi ha un procés de creació de béns comuns per part de la ciutadania que serveix, en gran part, de fonament al sistema econòmic desenvolupat al voltant del coneixement. Aquests béns tenen poques barreres d'entrada, si és que en tenen cap i, per tant, el seu ús representa un benefici net per a les empreses que ho fan servir. Amb tot, considero que hi ha un cas normatiu molt clar per a regular l'ús dels béns comuns per part del sector privat o bé per a buscar un sistema que permeti gravar-ne el seu ús. A grans trets,

aquest cas parteix de dos arguments: el dret universal a gaudir dels béns comuns, i els efectes de l'acumulació de capital a nivell d'imposició d'externalitat negatives i de la reducció de la llibertat ciutadana. En les següents línies, doncs, explicaré aquests arguments per a justificar una organització de l'economia més justa i equitativa.

El geògraf marxista David Harvey (1935) assenyalava una tensió constant entre el caràcter compartit dels béns comuns i els intents de privatitzar-los. Segons aquest autor, aquests béns són fruit de la relació entre les activitats humanes i els espais i béns públics per a posar-los fora de la lògica de mercat i valorar-los pel seu ús. Així, Harvey reinterpreta el concepte de «tragèdia dels comuns» que va il·lustrar Hardin,²¹ posant l'accent no en el seu caràcter comú sinó en els esforços d'apropiació que en fan alguns usuaris. Revisant la metàfora del propi Hardin, no és que hom tingui via lliure per deixar pasturar els seus ramats al camp comú, és que algunes persones

19 DURMAZ, «Analyzing the quality of place».

20 GEORGE, *Progress and poverty*.

21 HARDIN, «The tragedy of the commons».

L'estat té un paper a jugar en la defensa dels béns comuns, especialment a nivell urbà on les comunitats són massa grans per a gestionar-se sense una autoritat central

volen aprofitar-se'n a costa dels altres. Harvey també coincideix amb Elinor Ostrom que l'estat té un paper a jugar en la defensa dels béns comuns, especialment a nivell urbà on les comunitats són massa grans per a gestionar-se sense una autoritat central.²²

Des d'una perspectiva més liberal, la jurista Carol Rose defensa el reconeixement quasi ininterromput en la jurisprudència nord-americana d'un dret al públic «no-organitzat» a gaudir dels béns comuns. Aquest dret parteix de la idea que el benestar social és major quan aquests espais són oberts, i menor quan els manté un privat pel seu propi ús. A més, defensa que l'augment de l'ús no esgota sinó que fa augmentar el valor d'aquests béns. Per exemple, un camí dins d'una finca tancada és molt menys útil socialment que un camí que permet qualsevol persona anar d'un lloc a un altre. Més suport, doncs, que el problema de la pèrdua dels béns comuns ve dels esforços per a privatitzar-los més que no

per l'ús descontrolat del públic.²³ Seguint aquesta argumentació Sheila Foster i Christian Iacone defensen que tota la ciutat és un recurs comú per als seus habitants i que la privatització d'aquest recurs es deu a una degradació regulativa que deixa l'interès general desprotegit davant l'interès privat. Aquests autors defensen un dret limitat a la propietat privada, entenent que aquesta figura respon a una funció social determinada, la qual cosa ens porta a parlar dels efectes a nivell social de l'apropiació de béns comuns i l'acumulació de riquesa en general.²⁴ D'aquesta manera, veiem com els béns comuns poden servir com a instrument per a tirar endavant projectes de tot tipus: empresarials, culturals, associatius, polítics... Des d'una perspectiva republicana, aquests béns poden servir com a base material per a exercir la llibertat ciutadana. Si bé la tradició republicana democràtica sol prendre com a base la redistribució dels recursos i la riquesa —tradicionalment el sòl—, no cal fer un gran

esforç conceptual per traslladar-ho als comuns en tant que fonts de recursos obertes.²⁵ Com hem vist, la iteració del capitalisme en la que ens trobem avui en dia dona molt pes a recursos intangibles com idees o coneixement, que sovint surten de les interaccions entre persones de manera espontània i que són de lliure apropiació. D'altra banda, el sòl continua sent un recurs escàs i molt necessari a la ciutat i, com veurem, el conflicte sobre la seva privatització i acumulació continua ben viu.

Més enllà que es tracta d'una conducta de *free-rider*²⁶ moralment condemnable, tal com va assenyalar Fay Lewis el 1914 —vegeu la il·lustració 1— acaparar recursos naturals —o béns comuns en el cas que ens ocupa— per a enriquir-se té uns efectes considerables a nivell social, relacionats amb un empobriment de la llibertat personal, la democràcia, i la cohesió social. Aplicant la concepció

25 DOMÈNECH i RAVENTÓS, «Property and republican freedom».

26 Terme anglès que descriu la persona que participa dels beneficis d'un producte o servei sense, en canvi, participar dels seus costos. Es pot traduir per «polissó» o «aprofitat».

22 HARVEY, *Rebel cities*; OSTROM, *Governing the commons*.

23 ROSE, «The comedy of the commons».

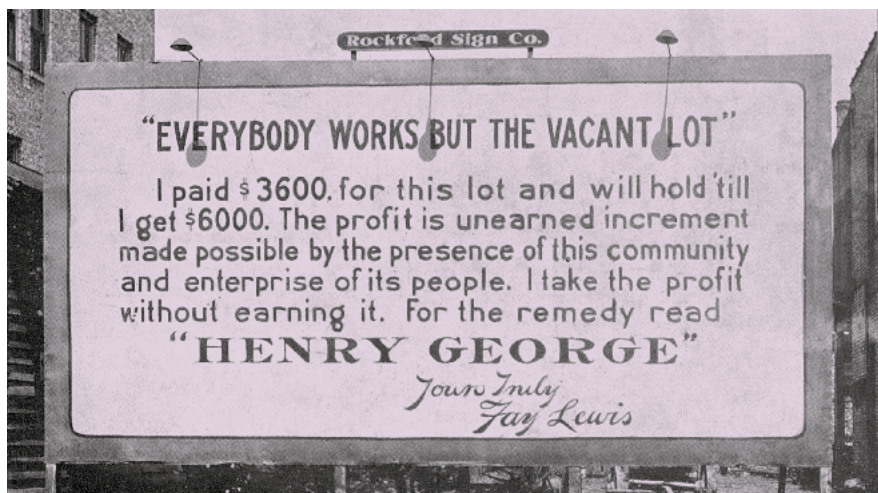
24 FOSTER i IAIONE, «The city as a commons».

Aplicant la concepció republicana de la llibertat, podem esperar que l'apropiació en poques mans dels recursos compartits comporti la pèrdua dels drets democràtics de la ciutadania sobre la ciutat

republicana de la llibertat a la qual em referia abans, podem esperar que l'apropiació en poques mans dels recursos compartits porti a la pèrdua dels drets democràtics de la ciutadania sobre la ciutat. Si tornem al solar buit de Fay Lewis que es mostra a la figura 1, hem vist com l'increment d'activitat humana i comercial fa augmentar el valor del sòl, els preus dels lloguers i els beneficis dels propietaris, que no dubten a desallotjar els inquilins dels seus pisos si no poden fer front a les pujades del lloguer. Així, la ciutadania perd poder de decisió sobre com i on vol viure, o si vol obrir un negoci a una zona determinada de la ciutat o a una altra per motius que no tenen res a veure amb la utilitat pública. Pel que fa als béns comuns intangibles, quan es privatitzen mitjançant els instruments de propietat intel·lectual o es banalitzen pel seu ús excessiu deixen de ser un instrument obert sobre el qual hom pot basar idees de negoci, activisme o lleure sinó un actiu més per a l'enriquiment d'uns pocs.²⁷

27 Explicació de la Figura 1: «Tothom treballa tret del solar buit. He pagat 3.600 dòlars per aquest solar i el mantindré fins que en tregui 6.000. El benefici és un increment que no m'he guanyat jo i que el fa possible la presència d'aquesta comunitat i la feina de la seva gent. Em quedo el benefici sense haver-me'l guanyat. Pel remei, llegiu Henry George. Cordialment, Fay Lewis».

Figura 1. Performance de Fay Lewis

Font: New York Public Library, 1914.

Conclusions: una gestió republicana dels béns comuns urbans per a la justícia social, la igualtat d'oportunitats i la llibertat

Aquest article no tracta sobre el potencial dels béns comuns per a construir un futur post-capitalista, ni vol oferir una visió ideal d'un món de petites comunitats autogestionades al voltant d'un recurs compartit. Senzillament, he volgut mostrar el paper dels béns comuns, tant tangibles com intangi-

bles, en una nova economia centrada en les ciutats i la indústria del coneixement. Hem vist com són un recurs en el qual s'hi poden basar tot tipus de projectes i, per tant, un instrument útil per a garantir la llibertat republicana. Seguint aquesta argumentació, veiem com la seva acumulació genera una dinàmica de desigualtats econòmiques i polítiques. També hem vist com el capitalisme basat en el coneixement depèn i, alhora, afavoreix les grans aglomeracions de persones,

El capitalisme basat en el coneixement depèn i, alhora, afavoreix les grans aglomeracions de persones, tot tendint a «buidar» els espais rurals i a crear una forta divisió social entre l'elit i el precariat

tot tendint a «buidar» els espais rurals i a crear una forta divisió social entre l'elit i el precariat.

Així doncs, com hauria de respondre una economia política republicana a aquests reptes? Primer de tot, cal garantir l'accés obert als béns comuns culturals i intangibles. Cal, per tant, garantir l'accés als recursos de domini públic i posar límit a les seves privatitzacions. Això implica, doncs, donar suport públic als diferents repositoris de recursos que existeixen —pensem en Wikimèdia Commons o els diferents repositoris de codi informàtic— i, si cal, crear-ne de públics. A nivell físic, cal treballar per garantir l'accés als diferents recursos compartits de la ciutat, especialment aquells que queden en posicions ambigües pel que fa als seus drets de propietat —els espais híbrids que identifica Allen Scott, com per exemple jardins oberts de propietat privada, solars buits reaprofitats... Lligat a tot això, es fa imprescindible treballar per a evitar o trencar els monopolis que es construeixen sobre aquests recursos: grans empreses tecnològiques que devoren iniciatives més petites —empresarials o socials—, grans te-

nidors de sòl o habitatge... que, com denunciava Louis Brandeis (1856-1941) —i sap qualsevol persona que hagi jugat algun cop al Monopoly—, tendeixen a créixer, causant encara més desigualtats econòmiques i polítiques i limitant el progrés vinculat a la competència.²⁸ Les qüestions relacionades amb l'equilibri territorial s'escapen dels límits d'aquest article, però en qualsevol cas, cal treballar per redistribuir el valor creat a través de l'ús dels béns comuns, per tal de compensar els territoris que el «nou» capitalisme ha deixat enrere.

La resposta als reptes que planteja el nou capitalisme no és senzilla, i en aquest article només he esbossat unes possibles línies de treball per a superar-los. Tot i això, no són un problema tan nou que faci que calgui reinventar tota la teoria política i social: en certa manera, hem tornat a fenòmens socials que es remunten a principis del segle XX i abans: la concentració de recursos oberts en poques mans, la monopolització de l'economia... Per això, i com he intentat demostrar en aquest article, és més urgent que mai tornar als

clàssics i rellegir-los per a, a partir de les seves antigues reflexions, formular noves solucions. ■

28 BRANDEIS i LEWIS, *The curse of bigness*.

■ Bibliografia

- BATHELT, Harald; MALMBERG, Anders; i MASKELL, Peter. «Clusters and knowledge: Local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation» [en línia]. A *Progress in Human Geography* 28, núm. 1, p. 31-56, 2004. Disponible a: <www.doi.org>.
- BOSCHMA, Ron. «Proximity and innovation: A critical assessment» [en línia]. A *Regional Studies* 39, núm. 1, p. 61-74, 2005. Disponible a: <www.doi.org>.
- BRANDEIS, Louis Dembitz; i LEWIS, Clarence Martin. *The Curse of bigness: Miscellaneous papers of Louis D. Brandeis*. Nova York: Viking Press, 1934.
- CASTELLS, Manuel. *The rise of the network society*. Malden (MA): Blackwell Pub, 1996.
- DOMÈNECH, Antoni, i RAVENTÓS, Daniel. «Property and republican freedom: An institutional approach to basic income» [en línia]. A *Basic Income Studies* 2, núm. 2, 2008. Disponible a: <www.doi.org>.
- DURMAZ, S. Bahar. «Analyzing the quality of place: Creative clusters in Soho and Beyoğlu» [en línia]. A *Journal of Urban Design*, 20, núm. 1, p. 93-124, 2015. Disponible a: <www.doi.org>.
- EIZENBERG, Efrat. «Actually existing commons: Three moments of space of community gardens in New York City» [en línia]. A *Antipode* 44, núm. 3, p. 764-782, 2012. Disponible a: <www.doi.org>.
- FOSTER, Sheila R. «Collective Action and the Urban Commons». A *Notre Dame Law Review*, núm. 87, p. 57-134, 2012.
- FOSTER, Sheila R., i IAIONE, Christian. «The city as a commons». A *Yale Law and Policy Review* 34, núm. 2, p. 281-342, 2015.
- FRIEDMANN, John. «The World city hypothesis» [en línia]. A *Development and Change* 17, núm. 1, p. 69-83, 1986. Disponible a: <www.doi.org>.
- GEORGE, Henry. *Progress and poverty*. Nova York: Cosimo Classics, 2005.
- HARDIN, Garrett. «The tragedy of the commons» [en línia]. A *Science* 162, núm. 3859, p. 1243-1248. Disponible a: <www.doi.org>.
- HARVEY, David. *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Londres: Verso, 2013.
- HURON, Amanda. «Working with strangers in saturated space: Reclaiming and maintaining the urban commons» [en línia]. A *Antipode* 47, núm. 4, p. 963-979, 2015. Disponible a: <www.doi.org>.
- KLOOSTERMAN, Robert C. «The urban commons and cultural industries: An exploration of the institutional embeddedness of architectural design in the Netherlands». A SALET, William (ed). *The Routledge Handbook of Institutions in Action*. Nova York: Routledge, 2016.
- NOTERMAN, Elsa. «Beyond tragedy: Differential commoning in a manufactured housing cooperative» [en línia]. A *Antipode*, 48, núm. 2, p. 433-452. Disponible a: <www.doi.org>.
- OSTROM, Elinor. *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- ROSE, Carol. «The comedy of the commons: custom, commerce, and inherently public property». A *The University of Chicago Law Review* 53, núm. 3, p. 711-781, 1986.
- SASSEN, Saskia. *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press, 2001.
- SCOTT, Allen John. *Social economy of the metropolis: Cognitive-cultural capitalism and the global resurgence of cities*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- SCOTT, Allen John. *The constitution of the city: Economy, society, and urbanization in the capitalist era*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017.
- SCOTT, Allen John. *The urban land nexus and the state*. Londres: Pion, 1980.
- SCOTT, Allen John, i STORPER, Michael. «The nature of cities: The scope and limits of urban theory» [en línia]. A *International Journal of Urban and Regional Research* 39, núm. 1, p. 1-15, 2015. Disponible a: <www.doi.org>.
- STANDING, Guy. *The precariat: The new dangerous class*. Londres/Nova York: Bloomsbury Academic, 2014.
- TAYLOR, Peter, i DERUDDER, Ben. *World city network*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2015.

WESTLUND, Hans. «Urban-rural relations in the post-urban world». A HASS, Tigran i WESTLUND, Hans (eds). *In the post-urban world emergent transformation of cities and region in the innovative global economy*. Abington: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018.